Wetenschap&Onderzoek

Hoe zetten gemeenten sport en bewegen in voor GALA?

Gemeenten schreven plannen van aanpak voor het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA). Hoe komt sport en bewegen terug in deze plannen? Op welke doelen zetten gemeenten vooral in? Zijn er verschillen tussen gemeenten? En hoe kunnen gemeenten sport en bewegen nog beter inzetten voor de GALA-doelen?

DOOR MARLOES VAN GORP

FOTO: ANP FOTO/HH - ROGER DOHMEN

EEN LEVEN LANG FIT ZIJN, DAT WIL TOCH IEDEREEN? MET HET GEZOND EN ACTIEF LEVEN AKKOORD WILLEN GEMEENTEN HUN INWONERS ZO LANG MOGELIJK ACTIEF HOUDEN.

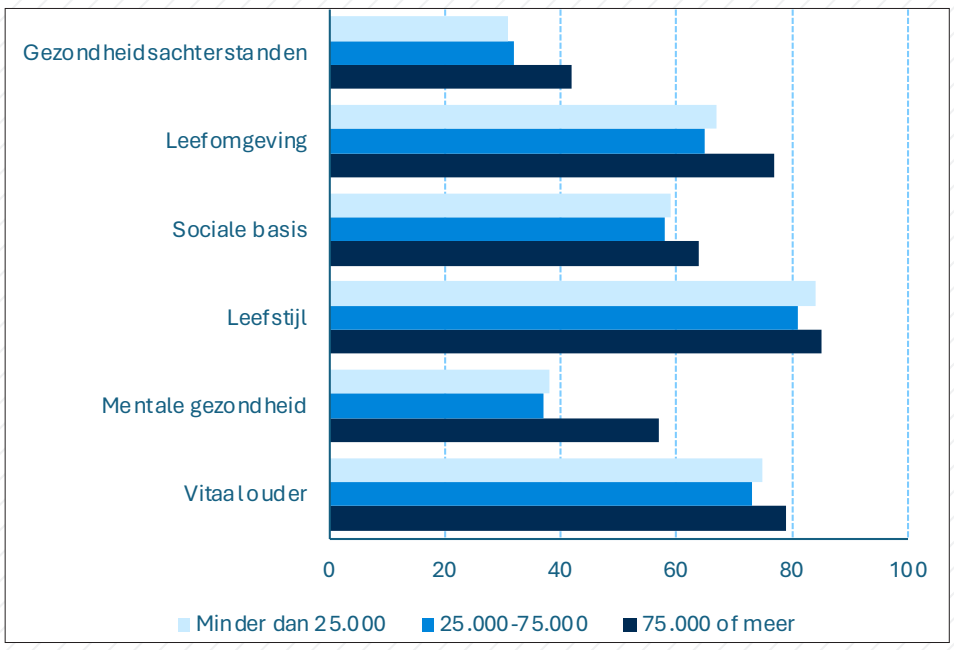

FIGUUR 1 AANDEEL GEMEENTEN DAT HERHAALDELIJK VERBINDING MAAKT TUSSEN SPORT EN BEWEGEN EN GALA-DOELEN, NAAR GEMEENTEGROOTTE IN INWONERS (IN PROCENTEN, N=334).

Het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA) benadrukt het belang van gezondheid, zowel voor het individu als voor de samenleving. Lichaamsbeweging levert gezondheidsvoordelen op: een hogere kwaliteit van leven en een verbeterde gezondheidstoestand. De centrale doelstelling van het GALA is een gezonde generatie in 2040 door sport, voeding en bewegen.

Middelen voor de lokale uitvoering van GALA en voor onder andere het Sportakkoord II zijn ondergebracht in één brede specifieke uitkering voor gemeenten: de Brede SPUK. Hiermee streeft de rijksoverheid een integrale benadering van preventie en een brede blik op gezondheid na. Om voor de Brede SPUK in aanmerking te komen moesten gemeenten integrale plannen van aanpak voor de periode 2024-2026 indienen.

Die plannen heeft het Mulier Instituut geanalyseerd. We bekeken alle gemeentelijke plannen van aanpak en peilden hoe vaak en bij welke GALA-doelen gemeenten sport en bewegen noemden. Vervolgens hebben we een selectie gemaakt van dertig gemeenten van verschillende locatie, grootte en stedelijkheid. Van deze gemeenten hebben we de plannen meer in detail bestudeerd.

Verschillen tussen gemeenten

In het GALA staan zes doelen:

1. terugdringen van gezondheidsverschillen;
2. een gezonde fysieke leefomgeving;
3. versterken van de sociale basis;
4. een gezonde leefstijl;
5. versterken van de mentale gezondheid;
6. vitaal ouder worden.

Er was grote diversiteit in hoeveel verbinding gemeenten maakten tussen de GALA-doelen en sport en bewegen. Sommige gemeenten deden dit een handvol keren, andere meer dan zestig keer. Over het algemeen noemen ze sport en bewegen vaak samen met de doelen ‘vitaal ouder worden’ en ‘gezonde leefstijl’, en minder met ‘mentale gezondheid’ en ‘terugdringen gezondheidsachterstanden’.

Grote en stedelijke gemeenten verbinden sport en bewegen vaker met ‘versterken van de mentale gezondheid’ en ‘terugdringen gezondheidsachterstanden’ (zie figuur 1). Dat lijkt te passen bij de kenmerken van deze gemeenten. Uit de literatuur blijkt namelijk een verband tussen stedelijkheid en mentale problemen. Ook zijn in grote steden gezondheidsverschillen duidelijker aanwezig.

Koppeling aan sport en bewegen

Ook de manier waarop gemeenten de verbinding maken, verschilt per gemeente en per doel. Sommige gemeenten beschrijven hun inzet heel concreet, andere blijven meer algemeen. Hieronder beschrijven we per doel hoe gemeenten het koppelen aan sport en bewegen:

1. Sport en bewegen beperkt ingezet voor ‘terugdringen van gezondheidsachterstanden’

‘Terugdringen gezondheidsachterstanden’ koppelt één op de drie gemeenten aan sport en bewegen. Wanneer ze dat doen, beschrijven gemeenten hiervoor wijkgerichte aanpakken. Eén gemeente voert bijvoorbeeld de gezondewijkaanpak uit in wijken waar veel inwoners met een lage sociaaleconomische positie wonen. Ook willen gemeenten financiële drempels voor sporten en bewegen wegnemen door lidmaatschappen of sportmateriaal te bekostigen.

2. Concrete ideeën voor een ‘gezonde fysieke leefomgeving’ die uitnodigt tot bewegen

Twee op de drie gemeenten beschrijven sport en bewegen herhaaldelijk in relatie tot de fysieke leefomgeving. Door toegankelijke en beweegvriendelijke speel- en beweegvoorzieningen (voor jong en oud) willen zij sport en bewegen laagdrempelig en aantrekkelijk maken voor inwoners. Voorbeelden uit drie gemeenten zijn:

- werken aan nieuwe sportieve buitenruimtes, zoals een skatepark;

- speel- en sportgelegenheden inrichten en onderhouden, waaronder motoriekroutes;
- inwoners meer uitnodigen tot bewegen door de fietsinfrastructuur te verbeteren.

3. Sport gebruiken om de 'sociale basis te versterken'
Zes op de tien gemeenten beschrijven sport en bewegen herhaaldelijk samen met het versterken van de sociale basis. Gemeenten beschrijven dat sociale contacten ontstaan, doordat inwoners deelnemen aan sport en bewegen en doordat zij daarvoor vrijwilligerswerk doen. Sportverenigingen zijn plekken die volgens een aantal gemeenten zeer geschikt zijn voor ontmoeting. Zo schrijft een gemeente:

"Een sterke sociale basis kan niet zonder voldoende publieke voorzieningen. Plekken, zoals de sportclub en het dorpshuis, om te bewegen, elkaar te ontmoeten en samen activiteiten te ondernemen. Het is niet vanzelfsprekend dat deze plekken blijven bestaan. Verenigingen en stichtingen die deze plekken beheren, exploiteren en gebruiken hebben het moeilijk. Om deze kwalitatief hoogwaardige (sport)voorzieningen te behouden is het nodig om te investeren in verenigingen, stichtingen en gebouwen."

4. Sport en bewegen vaak gekoppeld aan 'gezonde leefstijl'
De meeste gemeenten verbinden sport en bewegen met 'gezonde leefstijl' (84% van de gemeenten). Gemeenten zetten voor het bevorderen van een gezonde leefstijl in op sportstimulering door voldoende en passend sport- en beweegaanbod en interventies voor diverse doelgroepen. Voor inwoners met overgewicht en obesitas noemen ze bijvoorbeeld gecombineerde leefstijlinterventies. Voor kinderen willen sommige gemeenten zorgen voor een gezonde omgeving, bijvoorbeeld met de Gezonde School- of JOGG-aanpak.

5. Minder (concrete) verbinding met mentale gezondheid
Veel minder gemeenten koppelen sport en bewegen aan 'versterken van de mentale gezondheid' (38%). Gemeenten leggen veelal een algemene koppeling met sport en bewegen als middel voor een betere mentale gezondheid. Een gemeente schrijft bijvoorbeeld: "deelname aan sport-, beweeg- en cultuuractiviteiten draagt bij aan de mentale weerbaarheid en gezondheid."

6. Veel aandacht voor sport en bewegen bij 'vitaal ouder worden'
Voor het doel 'vitaal ouder worden' krijgt sport en bewegen in drie op de vier gemeenten aandacht. Bij dit doel heeft de ketenaanpak valpreventie met erkende valpreventieve beweeginterventies een nadrukkelijke plek in de plannen van veel gemeenten. Daarnaast zetten gemeenten in op ander beweegaanbod voor ouderen, zoals OldStars of Meer Bewegen voor Ouderen. Een gemeente schrijft:

"Beweegaanbod voor ouderen bestendigen en waar mogelijk uitbouwen met aandacht voor valpreventie door een divers aanbod te stimuleren voor ouderen vanuit hun verschillende behoeftes en niveaus."

Sportaanbieders belangrijke partner

Sportaanbieders krijgen een belangrijke rol toegedicht door gemeenten die sport en bewegen willen inzetten om (gezondheids)-doelen te halen. Sportaanbieders kunnen volgens gemeenten zorgen voor een plek voor ontmoeting en voor laagdrempelige sportactiviteiten die aansluiten op de verschillende behoeften en wensen van doelgroepen. Zij zijn vaak onderdeel van netwerken die gemeenten opzetten om de doelen te halen.

Inzet vaak gericht op doelgroepen

Gemeenten beschrijven voor hun plannen vaak een bepaalde doelgroep. Soms is dit een specifieke doelgroep voor een bepaald doel, zoals inwoners met overgewicht voor gezonde leefstijl en inwoners met psychosociale problemen voor mentale gezondheid. Ook is er overlap tussen de doelgroepen van de doelen. Kwetsbare inwoners, inwoners met een chronische aandoening en inwoners met een lagere sociaaleconomische positie komen bij verschillende doelen terug.

Samenwerking met de doelgroep waar gemeenten zich op willen richten, komt niet veel terug. Soms noemen gemeenten wel het stimuleren van inwonersinitiatieven. Het RIVM vond in zijn analyse een sterke variatie in de beoogde mate van betrokkenheid van inwoners in de uitvoering van plannen.

Tips voor gemeenten

Zorg voor integrale aanpak en afstemming
We raden gemeenten aan beleidsplannen van verschillende beleidsterreinen met elkaar te verbinden. De plannen die gemeenten beschrijven, raken namelijk meerdere beleidsterreinen, zoals sport, gezondheid, welzijn (bijvoorbeeld de plannen voor het versterken van de sociale basis) en ruimtelijke ordening (bijvoorbeeld de plannen voor de gezonde fysieke leefomgeving).

Bij het verbinden van beleidsterreinen in zowel beleidsplannen als uitvoering is een rol weggelegd voor de coördinator sport en preventie. Deze coördinator legt in een nieuwe rol lokaal de link tussen de domeinen sport en preventie voor gezondheid. De coördinator brengt daarvoor niet alleen de gemeentelijke domeinen bij elkaar, maar geeft ook de lokale samenwerking vorm. Dat doet deze op verschillende manieren, maar vooral door bij overleggen aan te sluiten of deze te organiseren en door contact te zoeken met (beleids)medewerkers uit andere domeinen.

Geef plannen verder vorm en voer ze uit met de doelgroep
Gemeenten beschrijven in hun plannen niet vaak samenwerking met inwoners. Daarom adviseren we bij de uitvoering van de integrale plannen de mensen om wie het gaat te betrekken, in alle fases. Bijvoorbeeld door inwoners met een chronische ziekte te laten meedenken over welk sport- en beweegaanbod zij nodig hebben en hoe zij daar terecht kunnen komen. Hierdoor sluit dat beter bij hen aan, gebruiken zij het mogelijk meer en krijgt de inzet meer waarde.

Laat je inspireren bij de inzet van sport en bewegen voor gezondheid
Tot slot adviseren we gemeenten die sport en bewegen nog wat beperkt koppelen aan één of meer GALA-doelen om het wiel niet opnieuw uit te vinden, maar inspiratie op te doen bij andere gemeenten.

Goede, concrete voorbeelden voor een bredere aanpak zijn er inmiddels genoeg. Een plek voor uitwisseling bieden bijvoorbeeld de regionale contactdagen van de Vereniging Sport en Gemeenten van dit najaar. De ondertekenaars van het GALA organiseren ook een landelijke Inspiratiedag Gezond en Actief leven op 12 september. Deze inspiratie kunnen gemeenten gebruiken om met hun inzet op sport en bewegen bij te dragen aan de gezondheid en het geluk van hun inwoners. ●

Marloes van Gorp is onderzoeker bij het Mulier Instituut. Lees meer in het rapport *Sport en bewegen voor behalen GALA-doelen* (Van Gorp et al., 2024). Bronnen zijn op te vragen bij de auteur via m.vangorp@mulierinstituut.nl